

บทที่ 8

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เพื่อสร้างและนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 3) เพื่อประเมินการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้แบบแผนการวิจัยสถานที่ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีขนาดเล็ก จำนวน 2 โรงเรียน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาพิเศษโลกเขต 1 มีการดำเนินการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) ขั้นสร้างและนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 3) ขั้นประเมินการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับการใช้ในการประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยมีวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตและจดบันทึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การประชุมกลุ่ม หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปอุปนัย

ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของชุมชนและโรงเรียน แบ่งเป็น 2 ข้อ ดังนี้

1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

โรงเรียนทั้ง 2 แห่ง มีสภาพทั่วไปของชุมชนคล้ายคลึงกัน โดยเป็นชุมชนชนบท กึ่งชุมชนเมือง ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย สภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ลุ่มมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีอาชีพอื่น ๆ บ้างเล็กน้อย การคมนาคมสะดวก และมีสิ่งสาธารณูปโภคเพียงพอกับความต้องการ อย่างไรก็ตามก็มีข้อแตกต่างบ้างเล็กน้อยของชุมชน 2 แห่งนี้ เกี่ยวกับพื้นเพของประชากรในชุมชน โดยชุมชนวัดน่านน้ำจะมีประชากรเป็นคน

พื้นเพดั้งเดิม แต่ชุมชนวัดวังวนจะเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากแหล่งอื่น ๆ แล้วมาตั้งถิ่นฐานใหม่ ซึ่งคนส่วนใหญ่ที่อพยพมาจะล่องเรือมาตามแม่น้ำยม ดังนั้นจึงมักเป็นคนภาคกลางตอนล่าง ทำให้ไม่ค่อยมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมทางภาษาและความเป็นอยู่ แต่ในส่วนของความเลื่อมใสศรัทธาในสถาบันทางศาสนาได้แก่ วัด นั้น ชุมชนทั้ง 2 แห่ง ยังมีความแตกต่างกัน โดยชุมชนวัดน่านน้ำจะมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทุกคนในชุมชน แต่ชุมชนวัดวังวนยังมีความแตกแยกในความเลื่อมใสศรัทธาที่มีต่อวัด โดยมีทั้งศรัทธาและไม่ศรัทธา จึงทำให้ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของคนในชุมชนอาจลดน้อยลงไป

1.2 สภาพทั่วไปของโรงเรียน

โรงเรียนทั้ง 2 แห่ง นี้เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พิษณุโลกเขต 1 มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 120 คน มีจำนวนผู้บริหารและครู รวมกัน ไม่เกิน 10 คน นักการภารโรง 1 คน สำหรับการดำเนินการจัดการศึกษาจะเน้นแนวทางของโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 – 2 และช่วงชั้นที่ 1 – 2 ในส่วนของโครงสร้างการบริหารงานโรงเรียนแบ่งออกเป็น 4 งาน ได้แก่ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป โดยมีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชา และมีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 9 คน (รวมตัวแทนครูและผู้บริหารด้วย) เป็นคณะที่คอยกำกับ ติดตาม ดูแล และเป็นที่ปรึกษาควบคู่กันไป แต่การได้มาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของทั้ง 2 โรงเรียน มีที่มาต่างกัน โดยโรงเรียนวัดน่านน้ำจะเป็นไปตามระเบียบการสรรหา ในขณะที่โรงเรียนวัดวังวนจะเป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง

2. สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของทั้ง 2 แห่ง มีความเหมือนกันในส่วนของกลุ่มบุคคลในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจะประกอบไปด้วย คณะกรรมการสถานศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ตลอดจนประชาชนในชุมชน แต่ถึงแม้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นกลุ่มคนต่าง ๆ เหมือนกัน แต่ความถี่ในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนของทั้ง 2 แห่ง ต่างกัน โดยในส่วนของโรงเรียนวัดน่านน้ำ โรงเรียนจะมีการจัดกิจกรรมที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าหรือบ่อยกว่า ในขณะที่โรงเรียนวัดวังวน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยทางโรงเรียนฝ่ายเดียว สำหรับขอบเขตการมีส่วนร่วมตามภาระงานของโรงเรียนนั้นส่วนใหญ่ชุมชนจะเข้ามามีบทบาทการมีส่วนร่วมในการระดมทุน

และสนับสนุนทรัพยากรทางการศึกษา เนื่องจากเห็นว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานในการนำไปพัฒนาการจัดการศึกษาด้านต่าง ๆ ได้ อย่างไรก็ตามการแสดงบทบาทของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของทั้ง 2 โรงเรียนจะมีลักษณะเหมือนกัน นั่นคือโรงเรียนจะเป็นผู้กำหนดบทบาทเหล่านั้นให้กับชุมชนตามความเหมาะสม

3. ผลการสร้างและนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้เพื่อประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.1 ผลการสร้างรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมฯ

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) จนได้ร่างรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นเตรียมความพร้อม 2) ขั้นวางแผนการประเมิน 3) ขั้นตอนการเก็บข้อมูล/ขั้นประเมิน 4) ขั้นวิเคราะห์และสะท้อนกลับ 5) ขั้นนำเสนอผลและนำไปใช้ จากนั้นนำทั้ง 5 ขั้นตอน ไปกำหนดรายละเอียดขององค์ประกอบในแต่ละขั้นตอน ซึ่งจะมีด้วยกัน 4 ข้อได้แก่ (1) วัตถุประสงค์ (2) ผู้มีส่วนร่วม (3) องค์ประกอบของเนื้อหา (4) วิธีดำเนินการ โดยการปรึกษาร่วมกับคณะครู จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสรุปและกำหนดในรายละเอียด ได้ผลรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมก่อนนำไปใช้ประเมิน ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อม

1.1 วัตถุประสงค์ : เพื่อสร้างความตระหนักในความสำคัญของการมีส่วนร่วม ความสำคัญของการประเมินแบบมีส่วนร่วม ความเข้าใจในขั้นตอนการประเมินแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของผู้ที่จะเข้าร่วม

1.2 ผู้มีส่วนร่วม : คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง

1.3 องค์ประกอบทางด้านเนื้อหา : ความสำคัญของการมีส่วนร่วม หลักการ และขั้นตอนการประเมินแบบมีส่วนร่วม และบทบาทของผู้ที่เข้าร่วมประเมิน

1.4 วิธีการดำเนินงาน : จัดประชุมชี้แจง ตลอดจนมีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในวาระโอกาสต่าง ๆ ที่เหมาะสม เพื่อสร้างความตระหนัก และความเข้าใจในหลักการประเมิน ให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ได้แก่ คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน และผู้ปกครอง

2. การวางแผนการประเมิน มีขั้นตอนย่อย 3 ขั้นตอน คือ

2.1 กำหนดประเด็นประเมิน

2.2 ออกแบบการประเมิน

2.3 สร้างเครื่องมือ

ดังนั้นจึงได้จัดประกอบของขั้นตอนย่อยดังนี้

2.1 กำหนดประเด็นการประเมิน

2.1.1 วัตถุประสงค์ : เพื่อร่วมกันกำหนดประเด็นการประเมิน โดยยึดกรอบภาระงานของโรงเรียน 4 ด้าน

2.1.2 ผู้มีส่วนร่วม : คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง

2.1.3 องค์ประกอบของเนื้อหา : การมีส่วนร่วมของชุมชนในงาน 4 งาน ได้แก่ (1) งานวิชาการ (2) งานการเงินงบประมาณ (3) งานบุคคล และ (4) งานบริหารทั่วไป

2.1.4 วิธีการดำเนินงาน : จัดประชุมกลุ่มย่อย แล้วร่วมกันสังเคราะห์ ออกเป็นประเด็นประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชน ในด้านต่าง ๆ ทั้ง 4 ด้าน

2.2 การออกแบบการประเมิน

2.2.1 วัตถุประสงค์ : เพื่อร่วมกันออกแบบการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนฯ

2.2.2 ผู้มีส่วนร่วม : คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครอง

2.2.3 องค์ประกอบของเนื้อหา : กำหนดองค์ประกอบที่ใช้ในการประเมินการมีส่วนร่วม ได้แก่ มาตรฐาน ตัวชี้วัด เกณฑ์ วิธีการเก็บข้อมูล โดยมีการนิยามความหมายขององค์ประกอบเหล่านี้

2.2.4 วิธีดำเนินการ : จัดประชุมกลุ่มร่วมกับคณะครูก่อน เพื่อนำประเด็นการประเมินมากำหนดองค์ประกอบของการประเมินการมีส่วนร่วม ได้แก่ มาตรฐาน ตัวชี้วัด เกณฑ์ และวิธีการเก็บข้อมูล จากนั้นจึงได้กำหนดตัวแทนชุมชนที่ประกอบด้วยคณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครองมาร่วมกันรับรู้และให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับเปลี่ยนองค์ประกอบของเนื้อหาการประเมิน

2.3 การสร้างเครื่องมือ

2.3.1 วัตถุประสงค์ : เพื่อสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

2.3.2 ผู้ที่มีส่วนร่วม : ผู้วิจัย และคณะครู

2.3.3 องค์ประกอบของเนื้อหา : เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบประเมิน

การมีส่วนร่วม ซึ่งอาจประกอบไปด้วย ประเด็นสัมภาษณ์กลุ่ม แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบตรวจสอบรายการ(Checklist)

2.3.4 วิธีดำเนินการ : ใช้การประชุมกลุ่มร่วมกับคณะครู โดยนำรายการเครื่องมือที่ได้จากการออกแบบประเมิน มาสร้างเครื่อง โดยผู้วิจัยเป็นหลัก เนื่องจากมีความรู้ในเรื่องการออกแบบเครื่องมือ จากนั้นจึงนำมาให้คณะครูร่วมกันพิจารณาปรับปรุง

3. การดำเนินงานเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 วัตถุประสงค์ : เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 ผู้ที่มีส่วนร่วม : ตัวแทนชุมชนในการเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูล ซึ่งได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน นักเรียน และคณะครู ส่วนผู้ประเมินได้แก่ ผู้วิจัยร่วมกับตัวแทนคณะครู

3.3 องค์ประกอบของเนื้อหา : กำหนดทีมประเมิน ซึ่งประกอบด้วย ผู้วิจัยและคณะครู การวางแผนปฏิทินในการดำเนินงานเก็บข้อมูลว่าจะอะไร เก็บเมื่อไร ใช้เวลาเท่าไร กำหนดวันสิ้นสุดการเก็บข้อมูล

3.4 วิธีดำเนินการ : 1)ประชุมคณะครู เพื่อกำหนดทีมประเมิน และร่วมกันวางแผนปฏิทินในการดำเนินการเก็บข้อมูล 2) แจ้งให้ชุมชนได้รับทราบแผนปฏิทินในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างน้อย 1 เดือน เพื่อให้ชุมชนได้ดำเนินการปฏิบัติตามแผนการประเมินการมีส่วนร่วม 3) ทีมประเมินได้ดำเนินการตามแผนปฏิทินการเก็บข้อมูล 4) จัดประชุมเพื่อนำข้อมูลที่ได้รวบรวมจัดหมวดหมู่เข้าด้วยกันเพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นต่อไป

4. การวิเคราะห์และสะท้อนกลับ

4.1 วัตถุประสงค์ : เพื่อร่วมกันวิเคราะห์และสะท้อนกลับผลทันทีต่อผู้ถูกประเมิน

4.2 ผู้มีส่วนร่วม : ทีมประเมิน

4.3 องค์ประกอบของเนื้อหา : การจัดกระทำกับข้อมูล อาจหาค่าสถิติพื้นฐานก่อนแล้วเทียบกับเกณฑ์ หรือพิจารณาการเปรียบเทียบผลข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมมาได้เทียบกับเกณฑ์เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ จนได้ร่างผลการประเมิน

4.4 วิธีดำเนินการ : ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากรในทีม ประเมิน เพื่อหาข้อยุติในผลการประเมิน และช่วยกันหาเหตุผลประกอบผลการประเมิน และร่างรายงาน ผลการประเมิน เพื่อนำเสนอต่อไป

5. การนำเสนอผลการประเมินและการนำไปใช้

5.1 วัตถุประสงค์ : เพื่อร่วมกันนำเสนอผลการประเมินต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทุกฝ่าย เพื่อทำให้เกิดการยอมรับร่วมกัน

5.2 ผู้มีส่วนร่วม : ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมินแบบมีส่วนร่วมทุกฝ่าย ได้แก่ คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง

5.3 องค์ประกอบของเนื้อหา : รายงานผลการประเมิน ซึ่งควรมีองค์ประกอบ ดังนี้ (1) ความสำคัญของการประเมินการมีส่วนร่วม (2) วัตถุประสงค์ของการประเมิน (3) องค์ประกอบของการประเมิน ได้แก่ มาตรฐาน ตัวชี้วัด เกณฑ์ และวิธีการประเมิน (4) เครื่องมือที่ใช้ (5) สรุปผลการประเมิน และข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

5.4 วิธีดำเนินการ : 1) จัดประชุมวิพากษ์ผลการประเมิน เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทุกฝ่ายได้ร่วมรับรู้และมีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งผลการประเมิน เพื่อให้เกิดการยอมรับ ในผลการประเมินร่วมกัน เมื่อได้ข้อสรุปแล้ว 2) ดำเนินการปรับรายงาน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ 3) นำเสนอต่อผู้บริหาร หรือหน่วยงานที่มีความต้องการ เพื่อที่จะได้นำสารสนเทศที่ได้ไปดำเนินการ พัฒนาการมีส่วนร่วมต่อไป

3.2 ผลการนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ประเมินและพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมฯ โดยนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างโรงเรียน 2 แห่ง เช่นเดิม ซึ่งจะขอนำเสนอผลการนำรูปแบบไปใช้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

3.2.1 ผลการดำเนินงานตามรูปแบบการประเมิน ทั้ง 5 ขั้นตอน

3.2.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นและข้อค้นพบที่เกิดขึ้น ในการใช้รูปแบบการประเมิน

3.2.3 ผลพัฒนาการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

ซึ่งจะนำเสนอผลสรุป ทั้ง 3 ประเด็น ดังนี้

3.2.1 ผลการดำเนินงานตามรูปแบบการประเมิน ทั้ง 5 ขั้นตอน

1) ชั้นเตรียมความพร้อม

ในขั้นนี้ จะเป็นการเตรียมความพร้อมในด้านการกำหนดบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการประเมิน และเตรียมความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการประเมิน

ผลการเตรียมความพร้อมด้านการกำหนดบุคคลพบว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในการประเมินควรเป็นผู้ที่อยู่ในชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานั้น ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มคน 3 กลุ่มที่เป็นหลัก ได้แก่ คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และกลุ่มผู้ปกครอง

ในส่วนของผลที่ได้จากการสร้างความเข้าใจในหลักการ แนวคิด ความสำคัญ และขั้นตอนการประเมินแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนร่วมในการประเมิน โดยจัดการประชุมกลุ่มย่อยทั้ง 3 กลุ่ม พบว่า ทั้ง 3 กลุ่มเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม โดยสังเกตได้จากการเริ่มมีปฏิริยาที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่ซักถามมากขึ้น แต่ในส่วนของความเข้าใจในเรื่องของการประเมินอาจจะมีความสับสนบ้างในการอธิบายครั้งแรก แต่ก็มีแนวโน้มที่ดีที่จะเรียนรู้และให้ความร่วมมือกับผู้วิจัย เนื่องจากเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

2) ชั้นวางแผนการประเมิน

ในขั้นตอนการวางแผน ได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนย่อยดังนี้

2.1) ชั้นกำหนดประเด็นในการประเมิน

2.2) ชั้นออกแบบการประเมิน

2.3) ชั้นสร้างเครื่องมือ

ซึ่งมีการสรุปในแต่ละขั้นตอนย่อยดังนี้

2.1) ชั้นกำหนดประเด็นในการประเมิน

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้มีการพูดคุย สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และประชุมกลุ่มร่วมกับคณะครู และชุมชนเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการประเมินในเรื่องของการมีส่วนร่วม ซึ่งได้ประเด็นการประเมินที่เน้นการปฏิบัติกิจกรรมการมีส่วนร่วมที่ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วม โดยแบ่งประเด็นการประเมินที่ได้ออกเป็น 3 กลุ่ม โดยยึดลักษณะของขอบข่ายภาระงานของสถานศึกษาเป็นหลัก ได้แก่ 1) การประเมินการมีส่วนร่วมด้านวิชาการ 2) การประเมินการมีส่วนร่วมด้านบริหารทั่วไป 3) การมีส่วนร่วมในด้านการเงินและงบประมาณ แต่ในส่วนของประเมินการมีส่วนร่วมด้าน

บุคลากร นั้นชุมชนทั้ง 2 แห่งให้ความเห็นว่า มีบทบาทในเรื่องนี้น้อยมากเนื่องจากเป็นเรื่องของนโยบายจากส่วนกลาง ดังนั้นจึงยังไม่นำมาพิจารณาในการประเมินครั้งนี้

ผลการกำหนดประเด็นการประเมินของทั้ง 2 โรงเรียน ผู้วิจัยได้นำมาสรุปรวมกันได้ประเด็นการประเมินย่อยในแต่ละประเด็นการประเมินหลักทั้ง 3 กลุ่มดังนี้

ประเด็นการประเมินของโรงเรียนวัดน่านน้ำ มี 7 ประเด็น ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในงานวิชาการ
 - 1.1 การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย
 - 1.2 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
 - 1.3 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้อ
 - 1.4 การมีส่วนร่วมในการกำกับติดตามการดำเนินงานของสถานศึกษา
2. การมีส่วนร่วมในงานการเงินและงบประมาณ
 - 2.1 การมีส่วนร่วมระดมทุนและทรัพยากรทางการศึกษา
3. การมีส่วนร่วมในด้านทั่วไป
 - 3.1 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้
 - 3.2 การมีส่วนร่วมสนับสนุนและส่งเสริมการจัดกิจกรรมนักเรียน

2.2) ขั้นตอนการประเมิน

ในขั้นนี้ผู้วิจัย ร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการประเมินมาร่วมออกแบบการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามประเด็นที่ต้องการประเมิน โดยได้จัดประชุมกลุ่มซึ่งเป็นคนกลุ่มเดียวกับขั้นการกำหนดประเด็นประเมิน เพื่อร่วมกำหนดองค์ประกอบการประเมิน ซึ่งผลจากการประชุมได้ข้อสรุปว่า ในการออกแบบการประเมิน ควรประกอบไปด้วย 1) วัตถุประสงค์การประเมิน 2) มาตรฐาน ตัวชี้วัด 3) และเกณฑ์ 4) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการประเมิน

- 1.1 เพื่อทราบสารสนเทศของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
- 1.2 เพื่อนำสารสนเทศที่ได้มาพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

2. มาตรฐาน ตัวชี้วัด

สำหรับมาตรฐานนั้นได้เปลี่ยนคำเรียกแทนประเด็นการประเมินย่อย เพื่อให้สอดคล้องกับการประเมินภายนอก ซึ่งผลของการออกแบบมาตรฐาน ตัวชี้วัด ของทั้ง 2 โรงเรียน จะมีลักษณะเป็นกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจะครอบคลุมตามภาระงานของโรงเรียน ทั้ง 3 งาน ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้านวิชาการ การมีส่วนร่วมด้านการเงินและงบประมาณ และการมีส่วนร่วมด้านทั่วไป

3. เกณฑ์

ในส่วนของเกณฑ์การพิจารณาจะนำตัวชี้วัดมาพิจารณาและสร้างข้อตกลงร่วมกันว่าจะทำกิจกรรมใดบ้างตามตัวชี้วัดนั้น ๆ กับเกณฑ์การประเมินที่เป็นเกณฑ์การประเมินระดับคุณภาพ 4 ระดับ (Rubric Score) ได้แก่ ปรับปรุง พอใช้ ดี ดีมาก ซึ่งถ้าปฏิบัติตามกิจกรรมตามเกณฑ์หรือข้อตกลงได้ครบ และมีปริมาณการปฏิบัติร้อยละ 80-100 ก็จะได้ดีมาก ถ้าไม่ก็ลดหลั่นกันตามข้อตกลง

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อได้มาตรฐาน ตัวชี้วัดและเกณฑ์ คณะผู้ร่วมในการประเมินต้องพิจารณาร่วมกันว่า จะเก็บข้อมูลอย่างไร ให้เครื่องมือใดในการเก็บข้อมูล ซึ่งผลของการพิจารณาส่วนใหญ่ จะใช้การสังเกตในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ตามตัวชี้วัดและใช้การสัมภาษณ์หรือประชุมกลุ่มในกรณีที่เหตุการณ์ผ่านไปแล้ว หรืออาจใช้การตรวจสอบหลักฐานเอกสารเพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลอีกครั้งก็เป็นได้

2.3) ขั้นสร้างเครื่องมือ

เนื่องจากในขั้นการวางแผนการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็น การสัมภาษณ์และการตรวจสอบเอกสาร ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้จึงเป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยและคณะผู้ร่วมประเมินร่วมกันกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ และรายการเอกสารหลักฐานที่จะใช้ตรวจสอบให้สอดคล้องกับตัวชี้วัดที่จะประเมิน

3) ขั้นตอนการเก็บข้อมูล

ในขั้นตอนนี้ได้มีการกำหนดทีมประเมินทำหน้าที่ในการเก็บข้อมูลตามแผนการประเมิน โดยมีผู้วิจัย ร่วมกันและคณะครู เป็นผู้ทำหน้าที่นี้ มีการกำหนดปฏิทินในการเก็บข้อมูลร่วมกัน โดยดำเนินการเก็บข้อมูลในช่วงปลายภาคเรียนที่ 2 ของปีการศึกษา 2548 จนถึงปลายภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2549 เริ่มตั้งแต่ มีนาคม 2549 – ตุลาคม 2549 และใช้การสัมภาษณ์กลุ่ม ในช่วงปลายภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2549 เพื่อให้ทางโรงเรียนและชุมชนได้ดำเนินการตามกิจกรรมในตัวชี้วัด ต่าง ๆ โดยผู้วิจัยก็เก็บข้อมูลจากการสังเกตการดำเนินงานต่าง ๆ ร่วมด้วย

4) **ชั้นวิเคราะห์และสะท้อนกลับ**

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาเข้าที่ประชุมร่วมกับคณะครูที่เป็นผู้ร่วมประเมิน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์หาข้อสรุปว่าจะตัดสินอย่างไร โดยอาจมีการสอบถามในบางประเด็นที่ไม่ชัดเจน ซึ่งถ้าข้อสรุปยังไม่ชัดเจน คณะครูบางคนก็มีการนำหลักฐานหรือเอกสารรูปถ่ายมายืนยัน หรือหักล้างเหตุผลของกันและกันเพื่อหาข้อยุติ เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่ถูกต้อง พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการนำไปพัฒนาในจุดที่บกพร่องต่อไป

5) **ชั้นการนำเสนอผลและนำผลไปใช้**

5.1) **การนำเสนอและเขียนรายงาน**

ผู้วิจัยได้นำเสนอร่างผลการประเมินทั้งหมดให้กับ กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาทั้งหมด ได้แก่ กลุ่มคณะครู กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา มารับฟังผลการประเมิน เพื่อรับรู้และยืนยันความถูกต้องเป็นครั้งสุดท้ายก่อนจะนำไปเขียนรายงานเพื่อเผยแพร่ต่อไป ในการเขียนรายงานได้กำหนดให้มีการร่างเพื่อนำเสนอต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดก่อน(กลุ่มเดียวกับช่วงที่กำหนดประเด็นการประเมิน) แล้วจึงเขียนเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่ต่อไป

5.2) **การนำผลไปใช้**

การใช้ผลการประเมิน โรงเรียนทั้ง 2 แห่งได้มีการนำผลการประเมินไปอภิปรายร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงหรือพัฒนาในส่วนที่ยังบกพร่อง และเก็บเป็นหลักฐานประกอบการประเมินภายนอกต่อไป

สรุปโดยภาพรวม การดำเนินการประเมินแบบมีส่วนร่วมเพื่อประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานั้นส่งผลให้ชุมชนที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการประเมิน ทำให้ชุมชนได้รับรู้ถึงบทบาทหน้าที่ที่ควรเข้ามามีส่วนร่วม อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมในการดำเนินการประเมินตั้งแต่ขั้นกำหนดประเด็นการประเมินวางแผนการประเมิน เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และเขียนรายงาน จนทำให้ได้รูปแบบการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเป็นของหน่วยงานตนเอง

3.2.2 ปัญหา อุปสรรค และข้อค้นพบที่เกิดขึ้น ในการใช้รูปแบบการประเมิน

- 1) ในส่วนของมาตรฐาน ตัวชี้วัด และเกณฑ์ พบว่า บางอย่างมีความซ้ำซ้อนกัน แต่ยังคงไว้เนื่องจากเห็นว่ามีส่วนดีในแง่เป็นการตรวจสอบยืนยันซึ่งกันและกัน และมีบางตัวที่ต้องมีการปรับภาษาให้ชัดเจน เข้าใจตรงกัน
- 2) ในเรื่องของการกำหนดเวลา เนื่องจากแต่ละฝ่ายต่างมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ โดยเฉพาะชุมชนที่ต้องมีภาระในเรื่องของการประกอบอาชีพ โดยทางโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง ให้กำหนดเวลาที่ต่างช่วงกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกและข้อตกลงร่วมกัน
- 3) ในเรื่องของการกำหนดบุคคลที่มีส่วนร่วมในการประเมิน พบว่า ในระยะแรกมีปัญหาคือมีคณะกรรมการสถานศึกษาบางท่านที่มีตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่น จึงมีภาระงานในหน้าที่มากทำให้ไม่สามารถให้เวลากับการประเมินได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงได้มีการปรึกษากับผู้บริหารหรือคณะครูเพื่อร่วมกันกำหนดบุคคลที่มีความพร้อมในด้านเวลาจริงๆ
- 4) ในเรื่องของการใช้ภาษาในการสื่อสารจำเป็นต้องปรับระดับให้เข้าใจง่าย เนื่องจากในช่วงแรก ๆ ผลการตอบรับในเรื่องของความเข้าใจต่อสิ่งที่สื่อสารออกไปน้อยมาก จากการสอบถามก็พบว่าชุมชนไม่เข้าใจในศัพท์บางอย่าง จึงต้องมีการอธิบายหรือยกตัวอย่างให้ชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยอาจต้องมีการปรับในเรื่องนี้อย่างมาก โดยบางครั้งต้องมีการพูดคุยกับคณะครูเพื่อให้เข้าใจตรงกันก่อนที่จะสื่อสารไปยังชุมชน เพื่อให้มีการปรับคำพูดให้เข้าใจง่ายขึ้น
- 5) ปัญหาในการเก็บข้อมูล ถ้าเป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะของการใช้แบบสอบถามโดยการให้เขียน จะไม่สามารถทำได้ในกรณีให้ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถอ่านออกเขียนได้นอกจากนี้ถ้าเป็นผู้สูงอายุก็จะมีปัญหาในแง่ของสายตา ซึ่งทั้ง 2 กรณีจะทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูลเลย ดังนั้นจึงต้องมีการปรับวิธีการเก็บข้อมูลเป็นลักษณะพูดคุยซักถามสัมภาษณ์ให้ตอบจะสะดวกกว่า
- 6) ในเรื่องของการเตรียมความพร้อมร่วมกับชุมชน จะต้องทำให้เกิดความตระหนักในความสำคัญของการประเมินเพื่อที่จะนำสารสนเทศที่ได้มาใช้ในการพัฒนาอย่างแท้จริง ไม่ใช่ประเมินเพื่อไปแข่งขันกับหน่วยงานใดหรือไม่ได้เป็นการตัดสินใจผิด ทั้งนี้เพราะมักจะเกิดปัญหาในตอนสรุปผลการประเมิน ที่มักจะมีการป้องกันตัวเพื่อให้ได้ผลการประเมินที่ดีเกินความเป็นจริง ซึ่งเกิดจากความมีอคติในการประเมินตนเอง ดังนั้นเพื่อให้ได้ผลการประเมินที่เที่ยงธรรมมากที่สุดต้องมีการออกแบบการประเมินให้มีความตรงมากที่สุด

3.2.3 ผลพัฒนาการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน

จากการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมฯ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของพัฒนาการการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นจากเดิมทั้ง 2 โรงเรียน ทั้งในระดับการมีส่วนร่วม และ ความถี่ของการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในโรงเรียนของวัดวังวนจะเห็นได้อย่างชัดเจนแม้ว่าจะไม่ได้มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นทางการ แต่พบว่ามีพัฒนาการที่แตกต่างไปจากเดิมมาก นั่นคือ ในตอนแรกที่มีผู้วิจัยเข้าไปการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยการประสานติดต่อกันนั้นเกิดขึ้นน้อยมาก ไม่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะกับคณะกรรมการสถานศึกษา ต่างฝ่ายต่างอยู่ไม่ก้าวก้าวกัน แต่เมื่อได้นำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมมาใช้ สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือมีการประสานติดต่อกัน และประสานความเข้าใจในสิ่งที่เข้าใจไม่ตรงกัน จนสามารถทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาโรงเรียนได้อย่างให้ความสำคัญ ในขณะที่โรงเรียนวัดน่านน้ำแม้จะมีการประสานกับชุมชนอยู่บ่อยครั้ง แต่ในระดับของการมีส่วนร่วมยังอยู่ในระดับต่ำ แต่เมื่อนำการประเมินแบบมีส่วนร่วมมาใช้ ปรากฏว่าบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญและบทบาทของตนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไม่เฉพาะแค่ร่วมกิจกรรมเท่านั้น ยังได้ร่วมคิด แสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ มีการริเริ่มแนวพัฒนาโรงเรียนเอง และที่สำคัญยังได้มีส่วนร่วมในการประเมินด้วย

4. ผลการประเมินการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมเพื่อประเมินและ พัฒนาการมีส่วนร่วม

จากการสอบถามความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมิน พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมฯ เนื่องจากเป็นการกระตุ้นให้บุคลากรทั้งในสถานศึกษาและชุมชนได้เกิดความตระหนักในความสำคัญของการประเมิน และเกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมร่วมกัน นอกจากนี้ยังทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการประเมินได้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องของการประเมินร่วมกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาบุคลากรไปพร้อมกัน

จากผลการสร้างและนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ ตลอดจนได้มีการประเมิน ผลการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม พบว่า รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม มีความ เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ประเมิน และพัฒนาการมีส่วนร่วมได้ และเป็นที่น่าสนใจกับทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยว ข้องในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพ รูปแบบ การประเมินแบบมีส่วนร่วม สำหรับประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ของสถานศึกษาได้ดังนี้

ภาพ 12 รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมสำหรับประเมินและพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

อภิปราย

ในการอภิปรายผล จะขออภิปรายเกี่ยวกับผลการนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ โดยนำเสนอ 3 ประเด็น ดังนี้

1. สภาพการณ์มีส่วนร่วมก่อนการพัฒนา รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมฯ

จากสภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาชั้นพื้นฐานของทั้ง 2 แห่ง มีกลุ่มบุคคลในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจะประกอบไปด้วย คณะกรรมการสถานศึกษา บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองนักเรียน ตลอดจนประชาชนในชุมชน โดยแต่ละกลุ่มจะมีบทบาทการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแบบแผนการมีส่วนร่วมแบบเหลื่อมล้ำ ดังที่ ศิริกาญจน์ โกสุม (2542, หน้า 215) ได้ศึกษาไว้ พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนจะมีความเหลื่อมล้ำกัน อันเนื่องมาจากความไม่เสมอภาคกันในด้าน การมีอำนาจและทรัพยากรของกลุ่มบุคคล

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนทั้ง 2 แห่ง นั้นพบว่าไม่ค่อยได้แสดงบทบาทตามที่กำหนดเท่าที่ควร นั่นคือ ส่วนใหญ่จะปล่อยให้เป็นที่ของโรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการ แต่คณะกรรมการสถานศึกษาจะมีหน้าที่ลงนามรับทราบเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคณะกรรมการสถานศึกษายังไม่เข้าใจบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งได้บัญญัติไว้ในคู่มือการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน โดยมีบทบาทในการกำกับ การดำเนินกิจการของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง และนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547 หน้า 11) จึงมีความสอดคล้องกับ งานวิจัยของศุภมาศ การะเกตุ และคณะ (2545, หน้า 112) และเมตต์ เมตต์การุณจิต (2541, หน้า 44) ที่พบว่า ปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียน คือไม่ทราบขอบเขตบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

สำหรับขอบเขตการมีส่วนร่วมตามภาระงานของโรงเรียนนั้นส่วนใหญ่ชุมชนจะเข้ามามีบทบาทการมีส่วนร่วมในการระดมทุนและสนับสนุนทรัพยากรทางการศึกษา เนื่องจากเห็นว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานในการนำไปพัฒนาการจัดการศึกษาด้านต่าง ๆ ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของกรมสามัญศึกษา (2543 หน้า 96) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาชั้นพื้นฐานระดับมัธยมศึกษา ซึ่งพบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการระดมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ อยู่ในปริมาณที่สูงเช่นกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในการพัฒนาอะไรก็ตามถ้ามีทรัพยากรซึ่งเป็นปัจจัยมาสนับสนุน

การพัฒนาต่าง ๆ ก็จะดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ดังนั้นชุมชนจึงให้ความสำคัญในการระดมทรัพยากร เป็นอย่างมาก

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 2 แห่ง ยังมีระดับความถี่ของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจน จนสามารถจำแนกเป็นโรงเรียนที่มีระดับความถี่การมีส่วนร่วมน้อยและการมีส่วนร่วมมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนของทั้ง 2 แห่งแตกต่างกัน โดยโรงเรียนหนึ่งนั้นความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนค่อนข้างสูง เนื่องจากมีการประสานสัมพันธ์กันตลอด โรงเรียนและชุมชนได้รับทราบความเคลื่อนไหวของกันและกัน ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือทุกอย่าง แต่ในขณะที่อีกโรงเรียนหนึ่งไม่ค่อยได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนเท่าที่ควร โรงเรียนและชุมชนมีการแยกส่วนการดำเนินงาน ขาดการประสานความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง จึงอาจส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจหรือเคลือบแคลงสงสัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นการให้ความร่วมมือจึงเกิดขึ้นได้น้อย ซึ่งสอดคล้องกับหลักแนวคิดทฤษฎีองค์ประกอบการมีส่วนร่วมของ โคเฮน และอัฟฮอฟ (ชัยฤกษ์ วงษ์เจริญ, 2545 อ้างจาก Cohen and Uphoff, 1977. p 7- 26) ที่กล่าวว่า ประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วม ขึ้นอยู่กับการให้อำนาจแก่ผู้เข้ามามีส่วนร่วม และการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังนั้นบุคลิกภาพของผู้บริหารและคณะครูจึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งเช่นกัน โดยเฉพาะตัวผู้บริหาร ถ้าให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ย่อมได้รับการให้ความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น

2. ผลการสร้างรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม

รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมที่ได้จะเป็นแนวทางในการดำเนินการประเมิน เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงาน ตั้งแต่ขั้นเตรียมความพร้อม วางแผนการประเมิน เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสะท้อนกลับ จนถึงขั้นนำเสนอผลและนำผลไปใช้ ซึ่งได้ให้กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แก่คณะครูได้ร่วมกันกำหนดรายละเอียดขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญ อันจะสามารถสื่อไปยังผู้ที่นำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ได้ โดยได้กำหนดองค์ประกอบในแต่ละขั้นตอน เป็น 4 ข้อ ได้แก่ 1) วัตถุประสงค์ในการดำเนินการในขั้นตอนนั้น ๆ 2) ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนนั้น ๆ เพื่อ จะได้ว่าใครบ้างที่ควรเข้ามาร่วมดำเนินการในขั้นตอนนั้น ๆ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่ง ซึ่งบุคลากรในชุมชนและโรงเรียนควรจะต้องเป็นผู้กำหนด เนื่องจากเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจในบริบทของตนเองเป็นอย่างดี 3) องค์ประกอบด้านเนื้อหา ซึ่งในที่นี้เป็นสิ่งที่จะต้องทำในขั้นตอนนั้น ๆ หรือเป็นเนื้อหาที่จะเกิดขึ้นในการปฏิบัติตามขั้นตอนนั้น และ 4. วิธีดำเนินการ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการนำไปสู่การดำเนินงานเพื่อให้ได้เนื้อหาและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งทั้ง 4 องค์ประกอบนั้น เป็นหลักเบื้องต้นซึ่งอาจมี

ความยืดหยุ่นไปตามบริบทแต่ละแห่ง และไม่ควรที่จะให้ผู้ประเมินภายนอกเป็นผู้กำหนดเอง เพราะจะไม่สามารถกำหนดได้เหมาะสม แต่ผู้ประเมินภายนอก จะช่วยได้ในแง่ของการตั้งประเด็น ให้คนในชุมชนได้ร่วมกันคิด วิเคราะห์ และกำหนดเองเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการประเมินแบบมีส่วนร่วม (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาพสถาบันราชภัฏ, 2545. หน้า 25) ที่กล่าวว่า ทีมประเมินจากภายนอกจะไม่เข้าใจรายละเอียดทุกอย่าง แต่ผู้ปฏิบัติงานใกล้ชิดสถานการณ์จะเข้าใจสภาพพื้นที่ได้ดีกว่าคนภายนอก คือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรง

3. ผลการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วม

3.1 การนำรูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการประเมิน นั้นทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของโรงเรียน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการประเมินร่วมกับนักประเมินภายนอก ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ จึงทำให้มีการรับรู้ ผลการดำเนินการในทุกขั้นตอนของการประเมิน รวมไปถึงได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจผลการประเมิน โดยยึดเกณฑ์ซึ่งเป็นการตกลงร่วมกัน ดังนั้นจึงเป็นการช่วยลดการต่อต้านในผลการประเมิน สอดคล้องกับแนวคิดของ Michael Quinn Patton (1997. หน้า 100) ที่ได้กล่าวว่าไว้ในหลักการประเมินแบบมีส่วนร่วมว่าทำให้ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ โดยเป็นผู้ร่วมตัดสินใจ สร้างและนำข้อสรุปไปใช้

3.2 การประเมินแบบมีส่วนร่วม ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องของการประเมินไปพร้อมกับทำให้เกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วม เนื่องจากได้มีการติดตามการดำเนินงานเป็นระยะตามที่ได้วางแผนร่วมกันไว้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเนื่องจากทำให้รู้ข้อมูลสารสนเทศ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริชัย กาญจนวาสี (2545. หน้า 57) ที่กล่าวว่า เป้าหมายของการประเมินคือ การพัฒนาคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน และสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาพสถาบันราชภัฏ (2545. หน้า 25) ที่กล่าวว่า การประเมินแบบมีส่วนร่วมทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ตระหนักความสำคัญในการประเมินร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้และปรับปรุงงานอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ รัตนะ บัวสนธ์ (2548. หน้า 124) ในประเด็นที่ว่า การประเมินแบบมีส่วนร่วมนี้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ในการประเมินแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

3.3 ในการกำหนดประเด็นการประเมินของสถานศึกษาทั้ง 2 แห่ง จะให้ความสำคัญกับการประเมินทางด้านวิชาการ การเงินงบประมาณ และการบริหารทั่วไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่างานด้านวิชาการนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา ที่ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้น ในขณะที่งานการเงินงบประมาณ และงานบริหารทั่วไป นั้นเป็นงานที่คอยสนับสนุนงานวิชาการอีกที

ซึ่งชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมเช่นกัน เพื่อเป็นการสนับสนุนงานวิชาการให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น แต่ในส่วนของงานบุคคลนั้นจะเป็นเรื่องของนโยบายจากส่วนกลางซึ่งชุมชนยังมีข้อจำกัดในการเข้าไปมีบทบาท แต่ทั้งนี้การดำเนินการประเมินแบบมีส่วนร่วมเพียงจะได้รับการพัฒนาขึ้นในเบื้องต้นเท่านั้น ดังนั้นจำเป็นต้องอาศัยเวลาและการเรียนรู้ในการให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาที่ชุมชนควรเข้าไปมีบทบาทในการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมขอบข่ายภาระงานทั้ง 4 ด้าน โดยเฉพาะด้านบุคคล ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินการจัดการศึกษา ซึ่งถ้าชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำกับ ดูแลการปฏิบัติงานของบุคลากร ตลอดจนได้มีโอกาสวางแผน คัดสรรบุคลากรได้จะยิ่งเป็นการดี แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายการกระจายอำนาจไปสู่สถานศึกษาว่าจะสามารถดำเนินการได้อย่างแท้จริงเพียงใด ซึ่งถ้าหากเป็นไปได้เช่นนั้นชุมชนก็คงจะมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้อย่างแท้จริง

3.4 ผลการประเมินการมีส่วนร่วม ทั้ง 3 ด้านของโรงเรียนวัดน่านน้ำ พบว่า การมีส่วนร่วมในตัวที่วัดที่มีลักษณะให้การสนับสนุน ส่งเสริมจะให้ผลการประเมินอยู่ในระดับดีหรือดีมาก แต่ในตัววัดที่ต้องมีการแสดงความคิดเห็นหรือร่วมในการประเมินให้ข้อเสนอแนะยังทำได้น้อย ผลการประเมินมักอยู่ในระดับพอใช้ แม้ว่าจะได้สร้างข้อตกลงร่วมกันแล้วก็ตาม ทั้งนี้อาจเนื่องจากวัฒนธรรมของคนชนบทยังไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น และเป็นการให้เกียรติกับคณะครูมากกว่า อีกทั้งยังเป็นการประเมินในครั้งแรก ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเวลาในการพัฒนาในจุดนี้ต่อไป ซึ่งก็เป็นการดีที่อย่างน้อยก็จะได้มีสารสนเทศในการยืนยันหรือต่อยอดย้ำให้กับชุมชนได้เกิดความรู้สึกตระหนักในความสำคัญของการมีส่วนร่วมในด้านนี้ให้มากขึ้น

3.5 ผลพัฒนาการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษานี้พื้นฐานจากผลการใช้รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมฯ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของพัฒนาการการมีส่วนร่วมที่เพิ่มขึ้นจากเดิมทั้ง 2 โรงเรียน ทั้งในด้านระดับการมีส่วนร่วมและความดีในการมีส่วนร่วม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจในบทบาทของตนเองมากยิ่งขึ้นว่าควรเข้ามามีบทบาทในเรื่องอะไรบ้าง อีกทั้งโรงเรียนได้เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น จึงส่งผลให้การมีส่วนร่วมในระดับสูง เพิ่มมากขึ้น ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมวางแผน และร่วมประเมินผล จนไปถึงขั้นของการร่วมรับผลประโยชน์ จนก่อให้เกิดความรู้สึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดของ ใจกา (JICA, 2001. p 10) ที่กล่าวถึงการประเมินแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นการประเมินที่เสริมสร้างความสามารถทางด้านการจัดการ ส่งเสริมความรู้สึกลงในการเป็นเจ้าของ เพิ่มผลสะท้อนที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนาความรับผิดชอบในหน้าที่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 รูปแบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมนี้ มีความเหมาะสมกับสถานศึกษาที่มีขนาดเล็ก และต้องมีบริบทใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นในการนำไปใช้ในสถานศึกษาอื่น จำเป็นต้องคำนึงถึงขนาด และบริบทของสถานศึกษานั้น ๆ ให้มีความใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง

1.2 ในช่วงของการเตรียมความพร้อมควรต้องมีการสร้างความตระหนักในความสำคัญของการประเมินให้มาก เพราะมิฉะนั้น อาจทำให้บุคลากรในหน่วยงานหรือชุมชน เกิดความรู้สึกว่าเป็นการเพิ่มภาระให้กับเขา ทำให้การดำเนินงานอาจไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

1.3 ควรมีการกำหนดเป้าหมายการประเมินให้ชัดเจน ว่าไม่ได้ประเมินเพื่อไปเปรียบเทียบกับหน่วยงานใด ๆ แต่ทำเพื่อมุ่งหวังในการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้เพื่อลดอคติในการประเมิน

1.4 ในการเก็บข้อมูล ถ้าหากเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้เก็บข้อมูลควรได้รับการฝึก และควรมีการเก็บข้อมูลหลาย ๆ วิธี เพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูลอันจะนำไปสู่การสรุปที่ถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการนำแนวคิดการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในการพัฒนาการประเมินในประเด็นอื่น ๆ ที่ต้องการ เช่น การประเมินโครงการต่าง ๆ ของสถานศึกษา

2.2 ควรมีการนำแนวคิดการประเมินแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในหน่วยงาน หรือองค์กรอื่น ๆ ที่ต้องการพัฒนาการดำเนินงาน โดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2.3 ควรมีการสร้างรูปแบบการประเมินการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปแบบทั่วไปที่สามารถนำไปใช้ได้กับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานทุกแห่ง